

Stilmedveten

Mode, medvetenhet, miljö

Klädberget

- Medelsvensken köper i genomsnitt 13,1kg textilier varje år. Det är ungefär lika mycket som:
 - 19 par jeans
 - 7 vinterjackor
 - 65 t-shirts per person och år.

Och hur många t-shirts behöver vi egentligen?

- Berget av textilier innehåller många olika material, ofta flera olika textila material i varje plagg. Materialblandningar gör det svårare att återvinna textil. Vilka material har du i din tröja?
- Idag lägger vi lika mycket pengar på att köpa textilier som för 15 år sedan, ändå köper vi 40 procent mer. Hur går det ihop? Kläder har blivit mycket billigare och i en allt snabbare klädproduktion finns det inte utrymme för att prioritera kvalitet och arbetsvillkor.
- Av de 13,1 kg textilier vi köper varje år slänger vi 8 kg rakt ner i soporna. Sopor som sedan förbränns. I dag går det inte att återvinna kläder i stor skala, men nog borde vi kunna göra bättre saker än att slänga plaggen vi tröttnat på?

Design

Display: Komposterbar jacka, zero waste hoodie, uppsydda jeans, jacka sydd på slutet av 1800-talet

Aktivitet: Pussla ihop zero waste mönstret.

Ett plagg börjar med att någon designar det. Förr gick vi till skräddaren och sydde upp det vi behövde. Det kanske var dyrare, men vi använde dem länge och lagade när de gick sönder. Nu är det de stora kedjorna som bestämmer vad som är modernt och producerar massor av kläder. Senaste trenderna lanseras minst fyra gånger om året, då blir de gamla kläderna omoderna och slumpas bort på rea.

On Demand

Det finns såklart skräddare även i dag. Du kan till exempel få dina jeans uppsydda precis efter måtten på din kropp.

Cradle to cradle

Ett annat sätt att designa hållbart är att tänka på vilka material som ska användas. Många olika material i samma tröja gör den till exempel svår att återvinna eftersom fibrerna måste skiljas från varandra. Det här är ett av problemen som forskarna brottas med för att få till en

storskalig återvinning av textil. Om designern istället bestämmer sig för att använda material som är lätta att återvinna kan plagget återuppstå gång på gång.

Zero Waste

Innan textil var så billigt som det är i dag var en duktig skräddare någon som kunde lägga ut mönster med så lite spill som möjligt. När dagens miljömedvetna talar om detta kallas det *zero waste*, alltså *noll svinn*. I dag försvinner nästan en femtedel av allt tyg i spill – vilket slöseri!

Material

Display: Läs om, titta och känn på olika material. Exempel på kläder i papper.

Aktivitet: Gissa materialet – Stick in handen i hålen, känn på råvaran och gissa vilket materialet är.

Bomull

Bomull är det allra vanligaste materialet i våra kläder, nästan hälften av alla textilier är tillverkade av bomull. Bomull odlas på varma platser men kräver också stora mängder vatten. Det gör att det ofta är brist på vatten i områden där det odlas mycket bomull. Bomullsplantan är känslig för skadedjur och måste besprutas. Det förorenar miljön och gör många som arbetar på plantagen sjuka. Arbetsvillkoren är ofta dåliga och i många länder är det fortfarande ett problem att barnen plockar bomull istället för att gå i skolan.

Det finns ekologisk bomullsodling och då får varken kemiska bekämpningsmedel eller konstgödsel användas. Bara en enda procent av all bomullsodling i världen är ekologisk och det går åt lika mycket vatten.

Det går att hitta kläder som delvis är gjorda av återvunnen bomull, men i dag är det svårt att tillverka plagg i helt återvunnen bomull eftersom fibrerna blir för svaga. Det sker mycket forskning på det här området som pekar på att det kan vara möjligt inom några år.

Bomull är ett material som är lätt att färga, lätt att tvätta och skönt mot kroppen. Gillar du plagg i bomull ska du försöka köpa ekologisk eftersom det är mycket bättre för miljö och människor. Också återvunnen bomull är ett bra alternativ.

Ull

Fårull är den vanligaste ullen i våra kläder. Alpackaull från lamadjuret alpacka och angoraull från kaniner är andra exempel.

Djuren klipps och ullen spinns till garn eller tråd. Ull har många goda egenskaper som att den är varm och naturligt brandsäker. Fårull innehåller ett naturligt fett som heter lanolin. Det skyddar mot smuts, men det är svårt för reningsverken att ta hand om fettets när ull produceras i stor skala. Miljöbelastningen varierar beroende på i vilket land fåren hålls, men jämfört med många andra material är ull relativt miljövänligt.

Djurhållningen kan vara ett problem och vissa typer av får avlas mycket hårt för att ge mer ull, till exempel merinofåret. Djuren får så mycket ull att de drabbas av parasiter och måste besprutas med kemikalier. Rapporter om vanvård av får är inte heller ovanliga, särskilt i storskalig produktion. Fråga gärna efter ekologisk ull när du köper.

Hår och ull från alla sorters djur har använts i tusentals år. Människohår har till exempel använts för att förstärka stickade vantar och sockor. I vissa delar av Sverige har människohår också använts för att göra smycken.

Viskos och Lyocell

Viskos tillverkas av cellulosa som kommer från gran eller andra träd. Cellulosa från veden blir en mjuk massa som spinns till fibrer. För att lösa upp den hårda trämassan går det åt mycket kemikalier som kan vara farliga både för de som jobbar med dem och för miljön. Det går åt ungefär 5,5 kilo kemikalier för ett kilo färdigt tyg. Det krävs också mycket vatten för att tillverka viskos.

Viskos finns ofta i skjortor och klänningar och spås att bli ett viktigt material i framtiden, inte minst för Sverige som har så mycket skog.

Lyocell är som en schysstare variant av viskos. Lyocell tillverkas också av trä, men på ett mer miljövänligt sätt. Kemikalierna används istället i ett slutet system och lösningsmedlet är organiskt. Lyocell är en relativt ny fiber som ibland kallas Tencel.

Tips: köp lyocell istället för viskos det är bättre för miljön!

Polyester

Vi gör mer och mer kläder i plastmaterial där polyester är det vanligaste. De här materialen kallas syntetmaterial och är alltså gjorda av en slags plast som utvinns ur olja. Inte så klimatsmart.

Det går åt mycket energi och kemikalier för att omvandla olja till textilfibrer och när polyester färgas krävs höga temperaturer. Syntetmaterial är inget vidare bra, varken vid industrins framställning eller när vi tvättar kläderna hemma. Kemikalier och plastpartiklar läcker ut i vattendrag och påverkar både djur och växter.

Visserligen går det att återvinna plast och polyester kan tillverkas av till exempel gamla PET-flaskor. Återvunnen polyester är såklart alltid bättre än ny eftersom det inte har använts någon råolja.

Andra vanliga syntetmaterial:

- akryl
- nylon
- elastan
- polypropen
- polyamid

Färgning

Display: Färgningslabb

För att plagget ska få det utseende som önskas bleks, färgas och tvättas tyget. Då används en massa kemikalier.

På 1960-talet tillverkades nästan alla våra kläder i Sverige och våra stora textilfabriker släppte ut kemikalierester från bland annat blekning och färgning här. Än i dag finns det gifter som krom, kvicksilver och DDT kvar i sjöar och vattendrag runt fabrikena, men textilproduktionen har flyttat till länder långt bort från oss där arbetskraften är billigare.

I dag är det floder som Ganges, Mekong och Gula floden som förorenas istället. För användningen av farliga kemikalier har inte blivit mindre.

Värst drabbar det här förstås arbetarna som tillverka våra kläder och miljön där de produceras, men vissa kemikalier finns också kvar i kläderna när vi köper dem. Det innebär att vi utsätts för kemikalier mot huden nästan hela tiden. Även om det är små mängder som sitter kvar, vet ingen säkert hur alla kemikalier som finns runtom oss påverkar i längden.

Bäst är att välja miljömärkta textilier och om det går är det bra att undvika impregnerade, flamskyddade och antibakteriellt behandlade kläder. Kom också ihåg att tvätta nya kläder innan du använder dem första gången!

Fotoväggen

Gnel Kimly, 29 år

Gnel har jobbat som sömmerska i elva år. Hon har ofta ont i magen eftersom hon inte har råd att köpa bra mat, men hon har inte råd att gå till läkare. Hon oroar sig för de flickor som börjar arbeta i kläindustrin redan när de är 14 år, eller till och med yngre. Sina lediga dagar tillbringar hon i det lilla rum som hon delar med fem andra sömmerskor.

Mourng Chanthorn, 27 år

Mourng har sex års erfarenhet av att arbeta som sömmerska. Hon drömmer om att en gång ha en liten ateljé och att sy bröllopsklänningar. Hon vill gärna driva den med sin syster, som har ett påfrestande arbete som strykerska på en klädfabrik. Mourng börjar arbetet klockan sju på morgonen och jobbar mycket övertid. Från klockan tolv och fram till nio på kvällen får hon ingen rast.

Nget Sokvann, 28 år

Nget har arbetat i sju år, men den låga lönen gör det nästan omöjligt för henne att både försörja sig själv och skicka pengar till familjen. Ändå måste hon bidra till sin yngre systems utbildning och betala för vården av sin sjuka mor. Hon har vant sig vid yrsel och huvudvärk när hon arbetar, men säger att hon måste kämpa. Hon drömmer om att kunna vara hemma hos familjen och ta hand om dem och gården.

Nop Nimol, 24 år

Nop flyttade till huvudstaden Phnom Penh och började arbeta som sömmerska när hon var 16 år. Hon önskar att hon kunde brodera kläder i stället för att tvingas arbeta övertid i den extremt varma och bullriga fabriken. På lediga dagar orkar hon inget annat än att ligga och vila. Hon drömmer om att en dag kunna köpa ett litet hus där hon kan bo med man och ett par barn, men är rädd att det kommer förbli en dröm.

Om Sarorn, 22 år

Om var bara 14 år när hon tvingades börja arbeta som sömmerska för att tjäna pengar och hjälpa till att försörja sin familj. Hon arbetar sex eller sju dagar i veckan. Varje dag reser hon en och en halv timme på en lastbil till fabriken i huvudstaden, och sedan lika länge tillbaka efter en lång dag. Om hoppas att företaget ska höja minimilönen så att hon slipper arbeta så mycket övertid.

On Phoun, 38 år

On arbetar mycket övertid. Trots att hon har lärt sig att leva sparsamt är det nästan omöjligt att spara några pengar. Ju mer hon arbetar, desto lättare blir hon sjuk och kostnaderna för mediciner gör att hon blir skuldsatt och måste jobba ännu mer. Som de flesta sömmerskor vilar hon när hon är ledig. Ibland är hon till och med så utmattad att hon inte orkar laga mat.

Pov Sophar, 25 år

Pov började arbeta när hon var 19 år, då flyttade hon till huvudstaden och hon saknar sin familj. Hon skulle vilja bo nära dem och brodera kläder istället för att sy i en het fabrik upp till tolv timmar om dagen, sex dagar i veckan. Ibland får hon inte ens ta toalettpaus och hon måste arbeta stående under hela skiftet. Hon hoppas träffa en man som kan rädda henne från fabriksarbetet, men undrar var hon ska kunna träffa honom. Sina lediga dagar är hon bara hemma i sitt rum.

Text och foto: © 2013 Steffi Eckelmann (www.steffieckelmann.com)

Ett drägligt liv?

Display: Visualisering av skillnaderna mellan minimilön och levnadslön

Aktivitet: Titta i din tröja och sätt en plupp på världskartan på det land där din tröja är sydd.

Många klädföretag klappar sig själva på axeln för att de kräver att arbetarna i deras fabriker får minimilön. Men det är inte alls säkert att en minimilön räcker ens till det nödvändigaste.

Minimilön kallas den lägsta lönen som en arbetsgivare får ge enligt lagen. Den bestäms av de som styr landet och det är alltså olagligt att ge mindre i lön än så. Problemet är att minimilönen ofta inte går att leva på, så att kräva att arbetsgivarna ska följa lagen räcker alltså inte alltid för att arbetarna ska kunna leva drägliga liv.

Levnadslön är en lön som går att leva på. Den ska räcka till mat för hela familjen, till hyra, att ha råd med sjukvård, kläder, transport till jobbet och utbildning för barnen. Dessutom ska en

levnadslön räcka till ett litet sparande om något oväntat händer. Du ska inte behöva jobba övertid för att nå upp till levnadslönen, 48 timmar räknas som en normal arbetsvecka. Hur mycket pengar en levnadslön innebär skiljer sig mellan olika länder, men kraven på vad en levnadslön ska räcka till är alltid de samma.

Det är stor skillnad mellan minimilön och levnadslön i många länder. I Kambodja till exempel är minimilönen runt 700 kronor, bara en fjärdedel av en levnadslön som är ungefär 2800 kronor i månaden.

Vad skulle du välja bort om du var tvungen att välja mellan mat, hyra, sjukvård, kläder på kroppen, transport till jobbet eller utbildning till barnen?

Tvätta och när du tröttnat

Display: Tvättlina med information om tvätt och vad du kan göra när du tröttnat

En stor del av plaggets totala miljöpåverkan sker när vi tvättar, stryker och torkar våra kläder. Och här finns det mycket vi kan göra.

Måste du tvätta?

Ofta tvättar vi helt i onödan. Om du använt ett plagg bara en dag eller några timmar brukar det räcka att hänga ut det på vädring, särskilt för naturmaterial.

TIPS: En liten fläck på tröjan betyder inte att du måste tvätta hela plagget, tvätta bara fläcken.

När du måste tvätta

- Använd **miljömärkt tvättmedel** och ta **inte för mycket**. Tvätten blir inte renare av mycket tvättmedel, det blir bara svårt att skölja ur allt och tvättmedelsrester fastnar i plaggen.
- Tvättar du i en gammal tvättmaskin så **füll maskinen**. Nyare tvättmaskiner brukar själva väga tvätten och avgöra hur mycket vatten som behövs.
- Lufttorka istället för att använda tumlare eller torkskåp om du har möjlighet.

TIPS

Om du vill spara energi, inte har något strykjärn eller bara är lat kan du hänga in plagget på en galge i badrummet när du duschar. Ångorna kommer att göra plagget slätare.

Sköljmedel är en riktig miljöbov. Det innehåller en massa kemikalier som åker ut tillsammans med avloppsvattnet. Vissa plagg kan till och med skadas av sköljmedel, till exempel förlorar många träningskläder, sin förmåga att andas och absorbera fukt och handdukar får sämre uppsugningsförmåga. Är du rädd för styva jeans kan du prova att ha lite ättika i stället för sköljmedel. Billigt och miljövänligt.

Fleece är en miljövärsting

När syntetplagg, som exempelvis fleece, tvättas släpper tyget ifrån sig små, små plastpartiklar som våra reningsverk inte klarar av att ta hand om. Dessa mikroplaster hamnar

därför i sjöar och hav där de påverkar djur och växter. **Varje gång ett fleecplagg tvättas lossnar nästan 2 000 plastpartiklar** som äts av djurplankton, som äts av fiskar. Det kan påverka djurens livskraft och fortplantningsförmåga och ingen vet hur det i längden påverkar oss.

Vad kan jag göra?

Laga och sy om

Ge kläderna ett längre liv genom att laga dem när de går sönder. Har du tröttnat på ett plagg? Kanske kan du sy om tröjan och göra något nytt? Din kreativitet gör världen gladare!

Kolla märkningen

Det finns många bra märkningar som visar att plagget du köper är bra för miljön och schyst mot de som tillverkat det. Gör världen en tjänst och börja leta märkningar!

Hyr, låna, byt

Hyr eller låna kläderna du inte använder så ofta, kanske måste du inte äga allt? Lämna kläder du tröttnat på vidare till ett syskon eller byt med en kompis! Smart för plånboken och miljön!

Köp mindre

Det är helt enkelt bättre för världen om vi köper mindre nytt. Köp färre plagg, mer sällan och unna dig istället plagg som håller länge, både stil- och kvalitetsmässigt. Rädda världen med stil och kvalitet!

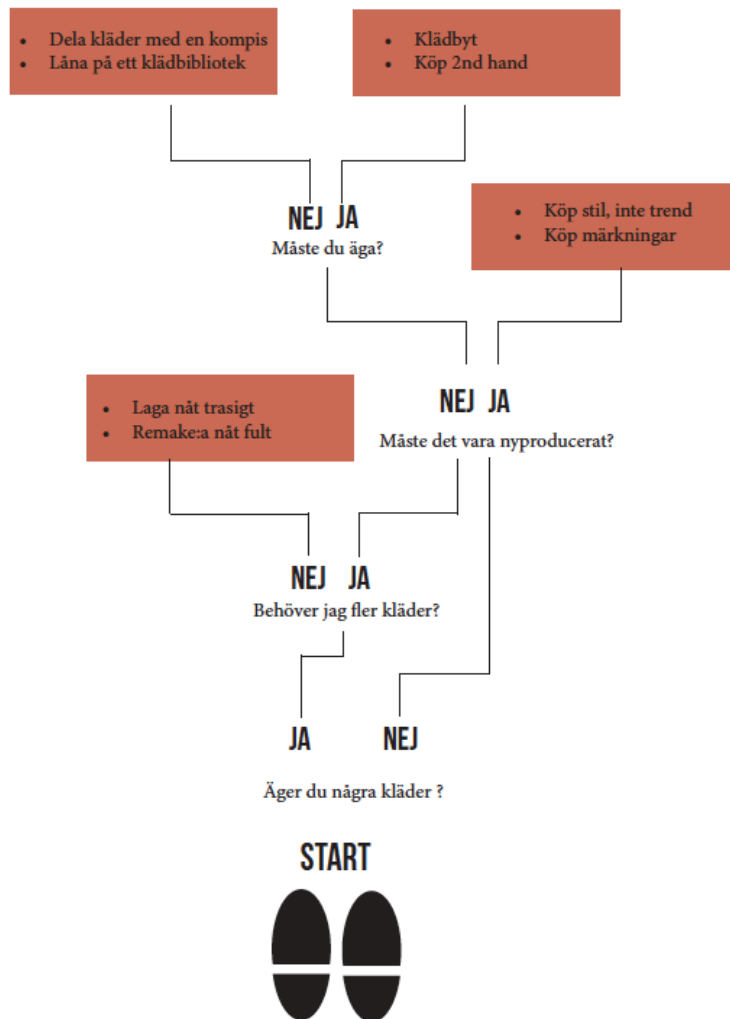
Köp second hand

Det är bättre att vi använder kläder flera gånger. När du köper second hand sparar du 97 procent av energin som skulle gått åt att göra ett nytt plagg. Låt kläderna leva länge!

Säg ifrån!

Använd din konsumentmakt och kräv kläder som är bra för miljön och människan. Genom att fråga efter märkningar och hur de som gjort plaggen har det, kan du skapa förändring. Sätt ned foten, vi vill ha schysta kläder!

Labyrinten

När tanken slår en: "jag vill uppdatera garderoben!"